

RIIKKA ARO

YTT, FM, yliopistotutkija

Jyväskylän yliopisto

KIMMO ENGLUND

VTM, puutarhuri, multarhuri

Uoma Earthcare

Uuspaikallista toimijuutta hahmottamassa

Chris Smaje: *A Small Farm Future. Making the case for a society built around local economies, self-provisioning, agricultural diversity and a shared earth.* 2020. Chelsea Green Publishing London. 320 s.

Cris Smaje: *Saying NO to a Farm-free Future. The case for an ecological food system and against manufactured foods.* 2023. Chelsea Green Publishing. London. 208 s.

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.154854>

Olisiko sinun ihanneyhteiskuntasi korkean teknologian urbaani ja automatisoitu ihmismuurahaiskeko? Kuulostaako maalainen, matalan teknologian paikallisyhteisö kauhukuvalta? Pelastaako teknologia meidät? Vai onko muutosten oltava syvempiä, pitäen sisällään sosiokulttuurista ja poliittista transformaatiota? Onko elämäntapamme tällöin väistämättä radikaalisti muututtava ja joudummeko myös pohtimaan uusiksi käsityksemme hyvästä elämästä ja ihmisyydestä? Jos ruoka on meidän perustavanlaatuinen luontosuhteemme, mitä sille tapahtuisi, jos ruokamme valmistettaisiin laboratorioissa? Miltä näyttäisi tulevaisuuden pientilatalouksiin perustuva yhteiskunta?

Kahdessa teoksessaan Chris Smaje, englantilainen sosiaalitieteilijä ja pientilallinen, antaa oman vastauksensa muun muassa näihin kysymyksiin. Ensimmäinen, *A Small Farm Future – Making the case for a society built around local economies, self-provisioning, agricultural diversity and a shared earth* (2020), on Smajen argumentti pienimuotoisen, vähän energiaa kuluttavan viljely-yhteiskunnan puolesta. Hänen teesinsä piir-

tävät vaihtoehdon teknologiaoptimistien visioille maasta irrotetusta ruuantuotannosta. Etenkin Isossa-Britanniassa merkittävän yhteiskunnallisen vaikuttajan George Monbiot'n *Regenesis – Feeding the world without devouring our planet* (2022) on puheenvuoro laboratorioruoan (solumaatalous, *precision fermentation*), tai Smajen sanoin teollisen ruoan (*manufactured food*), puolesta. Smajen toinen teos, *Saying NO to a Farm-free Future – The case for an ecological food system and against manufactured foods* (2023), on kritiikki niin Monbiot'n teoksen perusoleuksista kuin sen laskelmista.

Small Farm Future summaa alkuun läpileikkaavasti yhteenkietoutuneiden monimutkaisten kriisien aikakautemme keskeisiä kehityskulkuja ja syy-seuraussuhteita avaten jokaisen nimeämänsä kriisin (väestö, ilmasto, energia, maaperä, tavara, vesi, maa, terveys ja ravitseminen, poliittinen talous ja kulttuuri) osalta sen olennaisia linkityksiä elämämme perusteisiin, elävän luonnon mahdollistamaan ja auringon energian monin tavoin ylläpitämään ruokajärjestelmään. Keskeiseksi teemaksi avautuu myös ihminen osana luontoa, etenkin teknologioiden kehittäjänä ja hyödyntäjänä, missä historiallisessa kehityksessä leimallista lienee sinnikäs, joskin mahdoton, pyrkimys irrottautua luonnonympäristöistä kytköksineen. Smaje näkee tiivistäen kolme vaihtoehtoista tulevaisuutta (2020, 27): nopea teknologinen korjausliike (*rapid technofix*), jossa talous ja politiikka jatkavat muutoin pääasiassa totunnaisesti (*business-as-usual*), mutta nettoilmastopäästöjä aiheuttava tuotanto korvataan välittömästi negatiivisia ilmastopäästöjä aiheuttavilla; globaalin talouden poliittinen uudelleenjärjestäytyminen ja umpikujan purkaminen radikaalin globaalin hiilikaton asettamisen eli globaalin hallinnan avulla (*political cap*); tai ilmastoromahdus (*climate breakdown*) kahden edellisen toimen puuttuessa.

Välttääksemme romahduksen – ja teknisten pikaratkaisujen puuttuessa – olisi Smajen mukaan syytä vakavasti harkita "yhdenkertoista hetken ratkaisuksi" paikallisia, työvoimaintensiivisiä, pienimuotoisia viljelytalouksia (*farming economies*, 2020, 28), jotka toteuttaisivat agroekologisten periaatteiden mukaista ruoan kasvatusta ja muita siihen kytkeytyviä palveluita paikalliselle väestölle paikalliset olosuhteet ja erityispiirteet huomioiden, paikallisia resursseja hyödyntäen. Tämä visio sisältyy Smajella globaalin hiilikaton asettamisen polun käytännön ratkaisuihin eli uudenlaisen politiikanteon malliin. Smajen pohdintoja leimaa kuitenkin ymmärrettävästi se, että yhden ratkaisumallin tulevaisuus on

mahdoton. Yhteisöjen, kotitalouksien, kylien ja alueiden on löydettävä itselleen toimivat paikalliset ratkaisut. Vakiintuneen maailmanjärjestyksen muuttaminen ei ole helppoa, ja voidaankin pohtia, onko se mahdollista vain kriisien tai romahdusten kautta. Keskitetysti hallinnoidun ja järjestäytyneen yhteiskunnan luutuneisuus ja polkuriippuvuudet ja valtaapitävien intressit saavutettuine etuineen estävät tehokkaasti reagoimista mahdollisesti jopa olemassaoloa uhkaaviin ongelmiin (mt., 26).

Irtikykentöjä

Smajelle keskeinen olemassaoloamme uhkaava kriisi on kulttuurin, modernin, kriisi. Modernin globaalin yhteiskunnan perustana on ajatus jatkuvasta muutoksesta, pääsääntöisesti parempaan suuntaan. Isolle joukolle ihmisiä moderni elämä on tarkoittanut materiaalisen hyvinvoinnin lisääntymistä. Samalla resurssien kulutus on lisääntynyt, mutta tämä ei ole tuonut mukanaan lisääntynyttä onnellisuutta tai merkityksellisyyden kokemusta. Miksi ei? Koska olemme irrottaneet itsemme luonnon prosessien takaisinkytkennästä. Smajen mielestä ratkaisu on myöntää, että olemme biologisia, ahertavia, kärsiviä olentoja: meidän on mahdollista hyväksyä kohtalaisen kova työnteko kapeahkon paikallisen elannon eteen ja käyttää loput ajasta toteuttamalla itseämme, elämällä omannäköistämme elämää vähähiilisten toimien parissa. Poliittisesti Smaje kutsuu tulevaisuusvisiotaan agraariksi paikallisuudeksi (*agrarian localism*). Ekologisesta (tai biologisesta) vinkkelistä meidän ihmisten tulisi hänen visiossaan olla ekosysteemien hyvä avainlaji (*keystone species*, 2023, 145) – meidän tulisi olla säilyttäjiä, monimuotoistajia, ylläpitäjiä, kestävän toiminnan mahdollistajia ja varmistajia. Paljon keskeistä kiteytyy tähän käsitykseen hyvästä avainlajista, ja jo tämä käsite tuo toimijuuden keskiöön.

Smajen mukaan ympäristötaloustieteessä nähdään välttämättömänä panostaminen vähähiilisiin, työvoimaintensiivisiin aloihin, mutta keskeinen syy tämänkaltaisten visioiden hylkimiseen on edistysajattelu, edistysnarratiivi (*progress*): vanha, entinen ja perinteinen nähdään takapajuisena tai taaksepäin kulkemisena, vetovoimaisen, elinvoimaisen urbaanin korkean teknologian tulevaisuuden vastinparina – eikä siksi haluttavana tai kiinnostavana muutospolkuna. Vapautuminen sitovasta ruumiillisesta työstä arjen pyörittämiseksi on Suomessakin isolle osalle väestöä lähimenneisyyttä, eikä se siten ymmärrettävästi houkuttele kat-

somaan taaksepäin. Toisaalta, kuten Smaje huomauttaa (2020, 80), myös lukemattomat kaupunkilaiset tekevät kovaa fyysistä työtä yksilöllisissä elämänprojekteissaan, vaikkapa kuntosaleilla, mutta näiden projektien tavoitteet ovat hyvin toisenlaiset kuin ruoan kasvatuksen, perustarpeen tyydyttämisen ja toimeentulon. Tämä tavoite on moderni: se dramatisoi yksilöiden elämänprojektia tai nostaa heidät esiin poikkeuksellisenä yksilönä (*individual exceptionalism*). Moderniin kuuluu irtikytkenä luonnon sykleistä ja prosesseista, ja tämä irtikytkenä on mahdollistanut yksilölliset, omalaatuiset projektit.

Smajen keskeisin kritiikin kohde, ja samalla hänen näkökulmastaan keskeinen yleisen kritiikin lähde agraarille ja paikalliselle visiolle, on *ekomodernisaatio*, jossa hänen mukaansa ratkaisukeinot ongelmiin ovat samat kuin ne, joilla ongelmat alkujaan ovat syntyneet: urbaani industrialismi, joka perustuu talouskasvuorientoituneisuuteen, korkeaan energiankulutukseen ja isoihin pääomiin. Smaje puhuu ekomodernisaation mukaisesta näennäisestä muutoksesta "jonkintekemisenä" (*doing-somethingism*) ja edelleen sen todellisesta, heikosta muutoskyvystä "eiminkääntekemisenä" (*doing-nothingism*) juuri esittämiensä ongelmien alkusyiden takia (2023, 143). Tarvitaan merkittävämpiä muutoksia.

Kaikki päätökset ja kehityspolut sisältävät kuitenkin kompromisseja (*trade-off*); toisin sanoen astuminen jollekin polulle tuo omanlaisensa haasteet ja pakottaa tekemään kompromisseja. Smajen mukaan pakottavimpia ja nopeita päätöksiä vaatii fossiili-intensiivisyyden ja työvoima-intensiivisyyden välinen kompromissi. Yhdeksi olennaiseksi kysymykseksi tulee käytetyn ihmistyövoiman vaatima ja panostama energia suhteessa saatuun tuotokseen. Tulemme jatkuvan kasvun tavoittelusta riittävyuden ja kohtuullisuuden kysymyksiin tässä ja muussa ihmistoimeliaisuudessa. Keskeinen Smajen vision taustateesi onkin kapitalismin kriisi – pääoman logiikka on ajanut myös viljelyn kauas siitä, mitä se on ollut. Laajempaan kontekstina hän esittääkin kohtuutalouden (*degrowth*) kaltaista makrotalouden mallia (2020, 34), joka ottaisi vakavasti BKT:n kasvun ja resurssien kulutuksen välisen absoluuttisen irtikytkenän epärealistisuuden (mm. Vadén ym. 2019) ja joka konkreettisesti rakentuisi jo 1970-luvulla havaitun hyvinvointimme ja (energian ja materiaalisen) kulutuksen kasvun välisen irtikytkenän perustalle: tietyn BKT:n tason jälkeen hyvinvointimme ei enää lisääny. Hyvä elämä ja kohtuullinen elintaso on siis mahdollinen huomattavasti pienemmällä kulutustasolla kuin Suomen kaltaisissa maissa tällä hetkellä.

Ajatus materiaalisen vaurauden pienentymisestä ei tietenkään ole uusi, ja kysymystä, mikä on riittävä elintaso, on pohdittu pitkään. Keskeisenä tavoitteena *kohtuullinen elintaso* tarkoittaisi agraarissa paikallisuudessa muun muassa huomattavasti enemmän (vastuullista ja merkityksellistä) tekemistä ja vähemmän ostamista (ks. Hirvilammi & Helne, 2014, *having, doing, loving, being*). Tämä asettaa vision toteutukselle valtavan tiedollisen ja taidollisen haasteen – ei vähiten siksi, että tietotaidon välittymisen sukupolviset ketjut ja kytkökset ovat katkenneet tai väljenneet; osaajien ja perinteenkantajien määrä on romahtanut ja käytännön kotitalousosaaminen on Suomessa vähentynyt etenkin kaupungeissa, joissa ruoka-huolto ja vastuu ruokaturvasta on pääosin ulkoistettu. Kansalaisten rooli nykyisessä (ruoka)järjestelmässä on pääasiassa ruoan kuluttajan, ei aktiivisen toimijan. Smajen sanoin meidän tulisi ottaa päähenkilön (protagonistin) rooli omaan ruokaamme liittyen osana tulevaisuuden ruokajärjestelmiä. Agraarin paikallisuuden kontekstissa meidän pitäisi myös vakuuttaa itsemme ja muut siitä, että pienviljely-yhteiskunta on hyväksyttävä. Edistyksen kieli pitää korvata uudella narratiivilla: lisääntynyt autonomia, lisääntynyt hyvinvointi, lisääntyneet sosiaaliset ja ekologiset yhteydet, lisääntynyt merkityksellisyys.

Smajen mukaan irtikytkentä vanhasta ja perinteestä on mahdollistanut uudenlaisen kytkeytyneisyyden (mm. mediavälitteisyys) ja riippuvuuden (mm. kommodifikaatio). Agraarissa paikallisuudessa voidaan puhua *takaisinkytkennästä*: siinä hyväksytään vanhasta oppiminen ja sen kaltainen katsominen menneeseen, missä myös ihmisen- ja yhteisöjenkokoisten, esimerkiksi matalan teknologian, ratkaisujen hyödyntäminen kyetään näkemään edistyksenä. Mutta keskeisimmin siinä tunnustetaan pois pääsemätön paikkamme osana luontoa (biologinen ja ekosysteeminen takaisinkytkentä) sekä resurssien rajallisuus, mikä konkretisoituu paikallistalouksien luomisen ja yhteisöjen sekä yhteisomaisuuden ja yhteishallinnan, (*commons*) rakentamisen kautta. Smaje puhuukin *todellisesta modernista ihmisestä ja todellisesta kehityksestä* (2020, 80) viitatessaan tilanteeseen, jossa kykenemme päästämään irti elämäämme ja tulevaisuuden mahdollisuuksiemme sitovista rahallistamisen, automatisoinnin, markkinaistamisen, materiaalisuuden ja mediavälitteisyyden tavoitteista ja vaatimuksista. Viesti on siis hänen mukaansa kaikin tavoin positiivinen: kun nykyisen kaltainen maailmanjärjestys ei enää ole mahdollinen, meidän on mahdollista vapautua pohtimaan ja rakentamaan tulevaisuutta todellisesti uudeksi. Olennainen osa tätä uudelleenajattelua on sen painottaminen, että todellisuutemme on vain yksi mahdollinen

(mt., 73–74). Modernin mahdollisuus on siis Smajen mukaan uusi irti-kytkentä modernin ongelmakohdista ja takaisinkytkentä yhteisöön ja luonnon prosesseihin.

Uusi suunta

Suomessa uutta suuntaa ruokajärjestelmälle sen toimintakyvyn varmistamiseksi tulevaisuudessa on esitetty "nykyisen regiimin ominaispiirteiden kääntöpuolelta", kuten omavaraisuuden vahvistamisesta, muun muassa liittyen ravinne- ja energiaperustan paikallisuuden vahvistamiseen, fossiilienergiariippuvuuden katkaisemisesta, hajauttamisesta ja monipuolistumisesta (Kuhmonen & Kuhmonen, 2023, s. 42). Tulevaisuuden visioista *omavarainen ruokajärjestelmä (agroekologiaregiimi*, Kuhmonen ym. 2023) vastaakin monilta osin Smajen hahmottelemaa pientilaista tulevaisuutta. Se sisältää myös samansuuntaisia näkemyksiä kasvun pakosta luopumisen välttämättömyydestä. Nykyisen ruokajärjestelmämme kriittisistä haavoittuvuuksista moni liittyy jatkuvan kasvun vallitsevaan maailmanmalliin, jota määrittävät muun muassa vallan ja resurssien keskittyminen ja taloudellisen voiton tavoittelu. Molemmat valaisevat tähän tulevaisuuskuvaan liittyviä mahdollisuuksia ja haasteita. Miltä siis agraari paikallisuus näyttää Smajen visiossa ja miltä se mahdollisesti näyttäisi Suomessa?

Smajelle agraari paikallisuus tarkoittaa *pienviljelykotitalouksien* ympärille rakentuvia paikallisuuksia. Hänen visiossaan vuoden 2050 Isossa-Britanniassa valtaosan ruoasta tuottavat monimuotoiseen peltoviljelyyn keskittyvät tilat. Mutta merkittävä rooli on myös pienviljelyllä, missä Smajen laskelmien lähtökohtana on perinteinen talonpoikainen 1,3 hehtaaria maata, hedelmätarha ja lehmä -visio (2020, 157) täydennettynä kaupunkiviljelyllä sekä kotipuutarhojen omatarveviljelyllä. Vaikka Smajen visiossa viljelijä on laaja termi (kotipuutarhuri, yhteisöviljelijä, kauppapuutarhuri, pientilallinen, peltoviljelijä, maitotilallinen, kalastaja), katseen keskipisteenä on pientilallinen, toisin sanoen pienviljelykotitaloudet; nämä muodostavat yhteiskuntajärjestyksen ytimen.

Smaje piirtää suttuisen tiekartan kohti yhteiskuntaa, jossa monet ihmiset asuvat pienviljelykotitalouksissa ja kaupankäynti on huomattavasti rajatumpaa kuin nyky-yhteiskunnassa, maankäyttö- ja -omistuskierurat on mietitty uudestaan sosiaalisia ja ekologisia suhteita painottaen ja maaseudulle on muodostunut keskuksia, jotka luovat uudenlaista paikallista

vetovoimaa ja vastustavat nykyisenlaista isoihin kaupunkeihin keskittävää urbanisaatiota. Myös yhteiskunnan statushierarkiat ja rituaalit on mietitty uudestaan niin, että ne suojelevat keskeisiä resursseja ja että pienviljelykotitalouksien autonomia ja merkityksellisyys ovat suuressa arvossa. Tiekartta on suttuinen, koska Smaje toistuvasti painottaa, että paikalliset olot tulevat määrittämään sen, miten yhteiskunnat muuttuvat. Vaihtoehtoja riittää.

Teollista soluruokaa vai ylläpitäviä kotieläimiä?

Eräs merkittävä aihe keskustelussa ruokamaatalousjärjestelmän suunnasta on koti- tai tuotantoeläimet (*livestock*). Varsinkin ekomodernistit ajattelevat, että tuotantoeläimet ovat ilmastopahiksia ja että lihan tuotannon alasajo on tärkeää elinkelpoisen planeetan säilyttämiseksi. Smaje katsoo, että ekomodernistit (mukaan lukien George Monbiot) ylikorostavat tuotantoeläinten (ja vähättelevät solumaatalouden) ilmasto-vaikutusta. Smaje pitää ongelmallisena näkemystä, jonka mukaan ilmastomuutoksen hillitsemiseksi tulisi jättää fossiiliset energiavarannot maahan ja luopua eläintuotannosta. Hänen mukaansa tässä asetelmassa on se ongelma, että teollinen eläintuotanto on mahdollista ainoastaan fossiilitaloudessa. Jos luovumme fossiilisista polttoaineista, tulemme tarvitsemaan kotieläimiä pienessä mittakaavassa. Jos taas emme luovu fossiilisista polttoaineista, lihantuotannon lopettamisella ei tule olemaan suurta merkitystä ilmastomuutoksen kannalta.

Materiaaliset resurssit hupenevat ja kallistuvat, ja niiden hyödyntämiseen käytetään yhä enemmän energiaa. Yhtälön mahdottomuus on siinä, että YK:n tietojen mukaan materiaallinen kulutus lisääntyy tulojen kasvun myötä, eikä loppua näy, etenkin kun politiikka ja talous toimivat jatkuvan kasvun logiikalla (2023, 40). Rikkaiden maiden elintason tavoittelu kaikille ei ole mahdollista, mutta globaalin median ja rajattomuuden kulttuurin myötä tavoittelijoita on enenevästi. Smajen mukaan julkisessa keskustelussa ei uskalleta myöntää, ettei ole mahdollista kasvattaa myöskään lihantuotantoa mittoihin, jossa nousevien talouksien asukkaat voisivat nauttia samanlaisesta materiaalisesta yltäkylläisyydestä kuin me täällä vanhoissa teollisuusmaissa. Smajen mukaan ei myönnetä sitäkään, että korkean teknologian kasviperäiset elintarvikkeet eivät tule toimimaan tulevaisuuden vähähiilisessä todellisuudessa. (mt., 83–97.)

Keskeisimmät Smajen (2023) esittämistä solumaatalouden tai teollisen ruoan kritiikeistä kiteytyvätkin niiden vaatimaan valtavaan sähköenergian määrään ja sen seurannaisvaikutuksiin, kuten maankäytön tarpeisiin, sekä markkinariippuvuuteen. Tämä vertautuu suoraan Kuhmosen ym. (2023) esittämistä tulevaisuuden ruokaregiimeistä high-tech-ruokajärjestelmään tai "sähköregiimiin", jossa monimuotoisuuden väheneminen on merkittävää kun "[m]aatalous alkaa toimia teollisuuden periaatteilla, kun tuotanto on irrotettu merkittävältä osin maasta, eläinkannasta ja niiden biologisista rytmeistä". Siinä ympäristöhaitat eivät katoa vaan muuttavat muotoaan painottuen etenkin sähköntuotantoon ja paljolti sen vaatimaan kaivannaisteollisuuteen sekä keskittymisestä aiheutuvaan kuormitukseen (Kuhmonen ym. 2023, 17–18).

Palataan vielä kotieläimiin. Smaje esittää myös kotieläimille monenlaisia toimijuuksia ja jopa protagonistin roolia osana tilakokonaisuuksia. Hänen pienimuotoisessa, vähäenergisessä sekaviljelyssään on tilaa ylläpitäville kotieläimille (*default livestock*, alkup. Fairlie 2010; mt., 134), systeemin kasvattamille ja sitä tukeville kotieläimille. Nämä hyödyntävät sellaisia resursseja, jotka tukevat pienimuotoista viljelytuotantoa. Argumentti on, että tuotantoeläinten haitat korostuvat lähinnä teollisessa mittakaavassa. Smajen mukaan niiden hyödyt voivat pienimuotoisessa viljelyssä selvästi ylittää haitat: ne tehostavat ravinnekiertoa agroekosysteemeissä, muuntavat jätteitä hyödyllisiksi tuotteiksi, toimivat suojana ruokapulaa vastaan, auttavat tilan töissä, pitävät tuholaisia loitolla, tuottavat hyödyllisiä sivutuotteita (villaa, nahkaa, luita, ym.), tuottavat ravinteikasta ruokaa köyhille tai maattomille viljelijöille sekä tuottavat tehokkaasti rasvaa pohjoisissa oloissa. Paljon parjatut märehitijät pystyvät käyttämään ravinnokseen alueita, jotka eivät sovellu kasvinviljelyyn, ja muuttamaan ne hyödyllisiksi tuotteiksi. Samalla ne tarjoavat lannoitevaikutuksen, jonka merkitystä on vaikea ylikorostaa fossiilitalouden jälkeisessä maailmassa. Lisäksi pienimuotoinen eläintenpito voi edistää eläinten hyvinvointia ja tukea niiden lajinomaista käyttäytymistä.

Mullistuksien kautta kohti agraaria paikallisuutta

Miten Smaje näkee, että hänen visioimaansa agraariin paikallisuuteen päästään? Hän nostaa muutaman esimerkin niin Kiinasta kuin lähempää, kotoaan Englannista, joissa poliittisen keskuksen vallan himmentyminen saa paikalliset toimijat täyttämään syntyneen tyhjiön. Muilta osin visio

nojaa erilaisten uhkakuvien realisoitumiseen tavoilla, jotka tuntuvat uskottavilta ja mahdollisilta mutta jotka sisältävät paljon epävarmuutta. Vaihtoehtoisen viljelyn yhteiskunnalliset liikkeet (*alternative farming movement*) ovat historiallisesti pyrkineet vastaamaan poliittisen järjestelmän puutteisiin ja muutostarpeeseen ruohonjuuritason (*bottom-up*) toiminnalla, ja tähän Smajekin, jo omasta pientilallisen roolistaan lähtien, haluaa uskoa mutta päätyy toteamaan, että riittävän suurimittainen mullistus voi tapahtua vain poliittisen järjestelmän mullistuksella (2020, 232). Myös maaseudun ja kaupunkien väliset yhteydet tulevat mullistumaan (mt. 205–214), eivätkä epävarmuudet ole tässäkään mielessä merkityksettömiä. Voi olla, että paikallista autonomiaa syntyy vain kriisien kautta ja välttämättömyydestä (mt. 233). Voi olla, että ruokajärjestelmän kriisit syvenevät pisteeseen, jossa keskusjohtoinen valtio ei pysty täyttämään periferian perustarpeiden kysyntää, mikä korostaa paikallisen tarjonnan merkitystä. Voi olla, että nousevat energian, resurssien ja pääoman hinnat yhdessä kasvavan paikallisen väestön kanssa johtavat laajamittaiseen taloudelliseen ahdinkoon, ja näin paikallinen työvoimatarjonta paisuu. Näiden seurauksena olisi Smajen mukaan viljelymaan kysynnän kasvu ja sitä kautta inflaatio.

Käytännössä Smajen argumentti siis on, että monien päällekkäisten kriisien aiheuttamat mullistukset johtavat siihen, että valtioiden keskusten valta vähenee varsinkin periferioissa, jolloin paikallisten toimijoiden on otettava valta omiin käsiin. Hakien inspiraation mehiläisyhdyskunnista Smaje (mt., 235) kutsuu näitä korvausvaltioiksi (*supersedure state*), joissa kuningatar on joskus korvattava tilanteessa, jossa uutta kuningarta ei ole ehditty kasvattaa. Tällainen selviytymiskeino johtaa heikompaan kuningattareen mutta on parempi vaihtoehto kuin olla ilman. Smaje näkee, että tällaisia kärsineitä paikallisuuksia voi vahvistaa tasavaltaisuuden teeseillä (*republicanism*), kuten kansalaisten tasa-arvolla, osallisuudella ja vahvojen yhteisten instituutioiden rakentamisella. Lisäksi hän ammentaa ruokasuvereniteettitoimijoiden, kuten La Via Campesinan, julistuksista (mt., 257) ja muista itseorganisoituvista liikkeistä. Vaihtoehtoja selkeästi on, mutta se, miten nämä vaihtoehdot saadaan myytyä ihmisille, joiden elinolot heikkenevät ja joita pommitetaan erilaisilla poliittisilla narratiiveilla, on epävarmaa.

Voiko vaihtoehtoinen maanviljely ruokkia meidät ja miten se tapahtuu?

Smajen vastaus kysymykseen on: kyllä voi. Hänen esimerkkilaskelmansa koskee vuoden 2050 Iso-Britanniaa. Laskelma pohjautuu 25 prosenttia nykyistä suurempaan asukasmäärään, mikä perustuu arvioon mahdollisesta ilmastopakolaisuuden aiheuttamasta väestökehityksestä. Oletuksena on myös lisääntyneen fyysisen työn vaatima 3 000 kalorien päivittäinen energiansaanti sekä Ison-Britannian viralliset ravitsemussuosittukset. Smajen mallissa on enemmän maitotuotteita ja vähemmän lihaa kuin planetaarisessa ruokavaliassa. Viljelykasveille Smaje on laskenut erityisen matalan satoisuuden saadakseen näin tuotettua laajasti hyödynnettävän ja huonoimman mahdollisen skenaarion vertailukohtaksi (*worst-case scenario baseline, 2020, 150–162*). Laskelman oletuksena on, että urbaanit vihervaluut on otettu intensiiviseen viljelykäyttöön ja monimuotoinen peltoviljely työllistää lähes puolet viljelijöistä. Kotitaloudet ovat niin ikään merkittäviä ruokatoimijoita.

Smajen agraarin paikallisuuden yhteiskunnassa kotitaloudet tekevät pitkälti palkatonta viljelytyötä mutta ovat turvattuja asumisessaan joko periytyvän omistusasumisen tai erilaisten yhteismaajärjestelyjen kautta. Koska tulevaisuuden pientilat ovat pitkälti omavaraisia ruoan, vaatteiden ja energian suhteen, pienviljelijän tulon tarve vähenee ja hän voi itse päättää, milloin käy sadollaan kauppaa. Näin palkattomuus ei ole huoli vaan vapautta ja merkityksellisyyttä korostava asia. Kuten todettu, meidän on ajateltava uudelleen statushierarkioita. Tulevaisuuden agraareissa paikallisuuksissa *kotitarveviljelijällä (smallholding householder, mt., 225)* on merkittävä ja itsenäinen rooli. Nykyjärjestelmän vieraannutun ja halvennetun työn sijaan kotitarveviljelijä voi käydä vapaasti kauppaa ja maksaa kulunsa tekemällä *itseohjautuvaa*, merkityksellistä työtä. Tässä on kaikuja *Maaseutututkimus*-lehden edellisessä numerossa arvioidun teoksen intensiivisestä huolenpidosta ja taloudellisesta autonomiasta (Ploeg 2023, s. 17).

Kaupankäyntiin liittyen Smajen pienviljely-yhteiskunnassa raha on irrotettu pääoman logiikasta ja sidottu konkreettiseksi vaihdon välineeksi, jolloin se muodostaa taas niukan resurssin. Tätä niukkaa resurssia ei tuhata, vaan elämän perustarpeita tuotetaan itse. Tällaisten markkinasuhteiden kannalta on olennaista, että kansalaisilla on maaseudulla turvattu oikeus viljelymaahan ja kaupungeissa turvattu työ ja että yhteisöjen taloudelliset päätökset on julkisia. Kun näin on, *kollektiiviset sopimukset*

maankäytöstä ja erilaiset *yhteismaaratkaisut* tulevat entistä tärkeämmiksi, jotta sekä maan paikallinen ekologinen perusta säilyy uusiutuvana että maaseudulle suuntaavat ihmiset saavat maata viljeltäväkseen. Kuten talous ja politiikka, myös maan omistaminen ja sen käyttöoikeudet ovat aina sopimuksellisia sosiaalisia suhteita ihmisten kesken, eivät vain yksilön omia asioita. Smaje näkee, että yhteismaat voivat toimia, kun niiden sosiaalinen tehokkuus on suurempaa kuin taloudellinen tehokkuus olisi maan yksityiskäytössä.

Smaje esittää visiossaan merkittävää mutta myös mielenkiintoista käännettä kaupunkien ja maaseudun tai *keskustojen ja periferian* väliseen dynamiikkaan (2020, 205–214). Smajelle kaupungit ovat toimineet kolonialismin logiikalla, ikään kuin mustina aukkoina, jotka imevät tuotannon keskustaansa paljon kaupunkia suuremmalta alueelta. Tämä asetelma pitäisi muuttaa niin, että myös kaupungit tarjoavat enemmän palveluja, markkinapaikkoja ja poliittista järjestystä maaseudun asukkaille (mt., 212). Lisäksi Smaje kaipaa häiritsijöitä: itseohjautuvia, autonomisia maaseutukeskuksia, jotka luovat rajat kaupankäynnille ja vahvistavat ihmisten yhteyksiä paikalliseen ekologiseen perustaan.

Myös intensifikaatiolle eli tehostamiselle on paikkansa. Koronapandemian aikainen pako mökeille ja monen kaipuu maalle ovat signaaleja siitä, että tulevaisuudessa ihmisten virta voisi kääntyä kaupungeista maalle. Samaan aikaan maatilojen tilakoot ovat kasvaneet, mutta eläköityvä viljelijäsukupolvi ei tahdo löytää työlleen jatkajaa. Tilaa olisi esimerkiksi maatilahautomaille, joilla maatilat tarjoavat maata, välineitä ja osaamista viljelystä kiinnostuneille maattomille yrittäjille, ja muille maan yhteiskäyttöratkaisuille – ehkä jopa yhteisövaraisuudelle. Myös jatkojalostamisessa ja tuotantotilojen yhteiskäytössä piilee mahdollisuuksia, joilla voisimme lisätä ruokasuvereniteettia ja rakentaa paikallisia maaseutukeskuksia. Jos paikallisen päätöksenteon tavoitteeksi otettaisiin paikallisesta ekologisesta perustasta huolehtiminen, agroekologiset ratkaisut, jotka yhdistäisivät piilevän kysynnän ja tarjonnan, olisivat heti kiinnostavia ja investoinnin arvoisia.

Lopuksi: viljelijän ja tutkijan näkökulmat

Viljelijän (Kimmo) näkökulmasta kirjassa hahmoteltu pienviljely-yhteiskunta on toiveikas visio mahdollisesta maailmasta. Smajen piirtämä visio tulevaisuuden autonomisesta ja arvostetusta pienviljelijästä agraarissa

paikallisuudessa on tavoittelemisen arvoinen rooli. "Olen samaa mieltä: meidän pitää kasvaa paremmaksi avainlajiksi, joka on toisinaan maata muovaava insinööri, toisinaan ekosysteemin eliöstön sointia kannatteleva kapellimestari. Tällaisesta työstä pitää myös palkita entistä paremmin, niin taloudellisesti kuin sosiaalisesti. Vaikka tuntuu, että hyvin toimivan maailman paradigma (ks. Kuhmonen ym. 2023) on hiljalleen murenemassa, on ylitettävä monia esteitä, jotta entistä useampi voisi tällaisesta roolista haaveilla: pitää olla pääsy maalle eli tarvitaan maata, jota ostaa, tai maanomistajia, jotka tarjoavat uusille viljelijöille polkuja päästä alkuun. Toivon että löytyy maanomistajia, jotka, kuten meidän tapauksessamme, haluavat säilyttää vanhan tilan viljelykäytössä ja sisällyttävät maaperän ja maisemanhoidon osaksi vuokrasopimusta. Lisäksi muutto kaupungista maalle vaatii elämän kokonaisvaltaisen uudelleen rytmittämisen, uusien sosiaalisten verkostojen rakentamisen ja taitojen opetteluun sekä paljon epämukavuuden sietämistä."

Ruokatutkijalle (Riikka) (sekä agroekologiaregiimin että) agraarin paikallisuuden lupaus on takaisinkytkennöissä ja vision tarjoamisissa monimuotoisissa toimijuuksissa. Vastaavasti keskeisimpiä huolenaiheita maatilattomassa tulevaisuudessa on vallan edelleen lisääntyvä keskittyminen harvojen, suurten, monikansallisten korpORAatioiden käsiin, myös viljelymaiden omistuksen keskittyminen, pienten toimijoiden lisääntyvä ahdinko ja todellisten valintojen siirtyminen pois tavallisen ihmisen ulottuvilta. (2020, 257) "Uhkakuvana näyttäytyy täsmälleen päinvastainen suunta kuin mitä kohti vaihtoehtoisten ruokaliikkeiden, ruokademokratian, ruokasuvereniteetin ja ruokakansalaisuuden sekä ruokaoikeudenmukaisuuden kannattajat työskentelevät. Kansalaisten ja yhteisöjen päätöksentekovallan lisäämisestä, itsemääräämisoikeudesta ja dekommodifikaatiosta eli markkinariippumattomuudesta mentäisiin kohti kaiken ruoan muuttumista tuotteiksi, brändeiksi, valmisteiksi. Voidaan puhua rekommodifikaatiosta eli muutoksista kohti kansalaisten lisääntyvää (pakotettua) riippuvuutta markkinoista ja niiden tuottamista palveluista. Agraarissa paikallisuudessa sen sijaan monimuotoisella aktiivisella toimijuudella (Smajen protagonismi) on sekä tilaa että keskeinen rooli. Tämä ruokakansalaisuus on kansalaisten, kaikkien kasvattajien ja syöjien itsemääräämisoikeutta, ruokaan ja ruokajärjestelmiin liittyvää monimuotoista toimijuutta, osallisuutta, ymmärrystä, tietoja ja taitoja sekä osallistumisen ja päätöksenteon mahdollisuuksia."

Smajen kirjat herättävät paljon tärkeitä kysymyksiä niin viljelijän kuin tutkijan näkökulmasta mutta tuntuvat antavan vähän vastauksia – aina-kaan varmoja sellaisia. Selkeää ohjelmallista visiota tai esimerkiksi syvälistä pohdintaa viljelymenetelmistä kaipaavalle lukijalle kirjojen anti on ohutta. Smaje tarjoilee ajattelulle runsaasti aineksia, ja sellaisena etenkin *Small-farm future* -kirjaa voi lämpimästi suositella kaikille (ruoka)toimi-joille. Pamflettimainen *Saying NO* -kirja herättää varmasti kriittistä kes-kustelua niin argumentin puolesta kuin sitä vastaan.

Kirjallisuus

- Fairlie, S. 2010. Meat: A benign extravagance. Permanent Publications.
- Hirvilammi, T. & T. Heine 2014. Changing paradigms: A sketch for sustainable wellbeing and ecosocial policy. *Sustainability* 6:4, 2160–2175. <https://doi.org/10.3390/su6042160>
- Kuhmonen, T. & I. Kuhmonen 2023. Suomalaisen ruokajärjestelmän resilienssi, kriisit ja uusiutuminen. *Maaseutututkimus* 31, 19–35. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.119984>
- Kuhmonen, T., A. Penttilä, I. Kuhmonen, M. Selänniemi, R. Saarimaa, A. Savikurki & K. Karttunen 2023. Suomen ruokajärjestelmän haavoittuvuus: Keskinäisriippuvuuksien verkko toimintakyvyn haasteena. *Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto*. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-249-596-9>
- Ploeg, J. D. van der 2023. *Sociology of farming: Concepts and methods*. Oxon, Routledge.
- Smaje, C. 2020. *A small farm future: Making the case for a society built around local economies, self-provisioning, agricultural diversity and a shared earth*. Chelsea Green Publishing, London.
- Smaje, C. 2023. *Saying NO to a farm-free future: The case for and ecological food system and against manufactured foods*. Chelsea Green Publishing, London.
- Vaden, T., V. Lähde, A. Majava, T. T. Toivanen, J. T. Eronen & P. Järvensivu 2019. Onnistunut irtikytöntä Suomessa? *Alue ja ympäristö* 48:1, 3–13. <https://doi.org/10.30663/ay.76338>